

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSSE

DE BIESBOSCH IN GEVAAR!

C. J. VERHEY.

Slaan we de verschillende jaargangen van De Levende Natuur eens na dan vinden we dat er wel geen gebied is dat zo weinig wordt beschreven, zo weinig wordt geoemd en doorzocht als de Biesbosch. Niet dat dit gebied de aandacht niet waard is, integendeel! De uiterst moeilijke toegankelijkheid heeft er echter voor gezorgd dat slechts weinigen de Biesbosch hebben leren kennen. Hoewel tamelijk centraal gelegen, is er geen enkele hoofdweg die er doorheen voert. Gescheiden door de grote rivieren Nieuwe Merwede en Amer, tussen Eiland van Dordrecht en Land van Altena in, ligt het gebied niet dadelijk binnen ieders bereik. Voorts is het doorsneden met talrijke killen, krekens en gaten die alle nog onder invloed van een sterke getijstroom staan. Men moet dus, wil men de Biesbosch bezoeken, over een boot beschikken en nauwkeurig op de hoogte zijn van het getij. Wie in de Biesbosch het tij tegen heeft, wie met een vaartuig aan de grond raakt of wie geheel geen vaartuig bezit, hij zal er niet erg veel opschieten! Al deze factoren zijn dan ook o.i. de reden dat bitter weinig over dit unieke Nederlandse gebied is geschreven, dat het weinig door biologen en natuurliefhebbers wordt bezocht en dat er zelden (misschien wel

nooit!) excursies zijn geweest van verenigingen van ornithologen, botanici of entomologen. Enkele N.J.N.- en N.N.V.-excursies buiten beschouwing latend!

Pas als eenklaps grote Marshall-bedragen ter inpoldering worden genoemd, als Kamerleden worden rondgevaren, als grote bladen er zich mee bezig houden en als ook de radio niet kan zwijgen, pas dan spreekt ieder over „de Biesbosch”. Nederlandse waterwerken, nieuw land, landbouwgrond, verkeerswegen, industrialisatie, fabrieken... allemaal begrippen die de mens van heden het hart sneller doen kloppen. Maar wat er met dit onbekende gebied verdwijnen gaat, ja dat weten maar enkelen. Laten we derhalve twee excursies maken, een in de winter en een in het zomerhalfjaar!

's Morgens bij zonsopgang begon de tocht uit de zuidoosthoek van de Biesbosch (Heenplaat) om daarna door allerlei kleine en grotere kreken en killen in de zuidwesthoek bij het „Gat van de Visschen” en de „Deeneplaat” zijn climax te vinden. Dat het in de winter op het open water niet meevalt behoeft nauwelijks gezegd te worden!

Het valt ook nu weer op welk een enorme vogelrijkdom de Brabantse Biesbosch, Nederlands grootste zoetwaterdelta, in een „kwakkelwinter” kan herbergen. (1950). Reeds als de boot met de eb mee in de richting van de grotere killen en gaten drijft, komen grote kluchten van honderd tot vijfhonderd Rietganzen over ons heen om op de droogvallende platen hun voedsel te zoeken. Zelfs tellen we op zeker ogenblik ruw geschat, een flinke duizend ganzen, alle op de voedseltrek. De lucht is vol van hun gegigak. Meermalen ontmoeten we dergelijke aantallen ganzen die dag. Zo komt in de middag een legertoestel laag over het „Gat van de Visschen” vliegen. Het gevolg hiervan is dat onder donderend geraas zeker duizend Rietganzen en vijftienhonderd Talingen het luchtruim kiezen. Op zulke ogenblikken komt men werkelijk ogen te kort, overal vliegt de bout om je heen.

Gedurende onze tocht over het koude water en langs het riet, waar rietsnijders nu allerwege druk bezig zijn de rietooft binnen te halen en op schelven te zetten, zien we verschillende keren een blauwe flits. Voorzichtig laten we de boot voortdrijven, ondertussen rustig de IJsvogel, want welke vogel kan het wel anders zijn, bespiegend. Prachtig, die cobaltblauwe rug en orangerode borstveren. Doch weldra verdwijnt de vogel, luid tsrie roepend.

Verschillende keren komen we nu roofvogels tegen. Zeilend boven de rietkragen kunnen we telkens Bruine kiekendieven waarnemen, die op zieke of aangeschoten vogels azen. Zo nu en dan is ook een Buizerd te zien en dan weer schiet een pijlsnelle Slechtvalk voorbij, laag over het riet.

Bij opgaand hout in de polder Kwestieus of kortweg Kwets treffen we een gezelschap Staartmezen aan. In hun buurt zien we nog een twintigtal Kramsvogels en tenslotte maakt een Kerkuil de dag tot een onvergetelijke winterdag.....

Na ons van laarzen en regenjassen te hebben voorzien, trekken we er in alle vroegte op uit. Het tij is gunstig; met een jol schieten we flink op. Op bredere Biesboschwaters gekomen, lijkt het echter nog een hele kluit, doch gelukkig komen we de

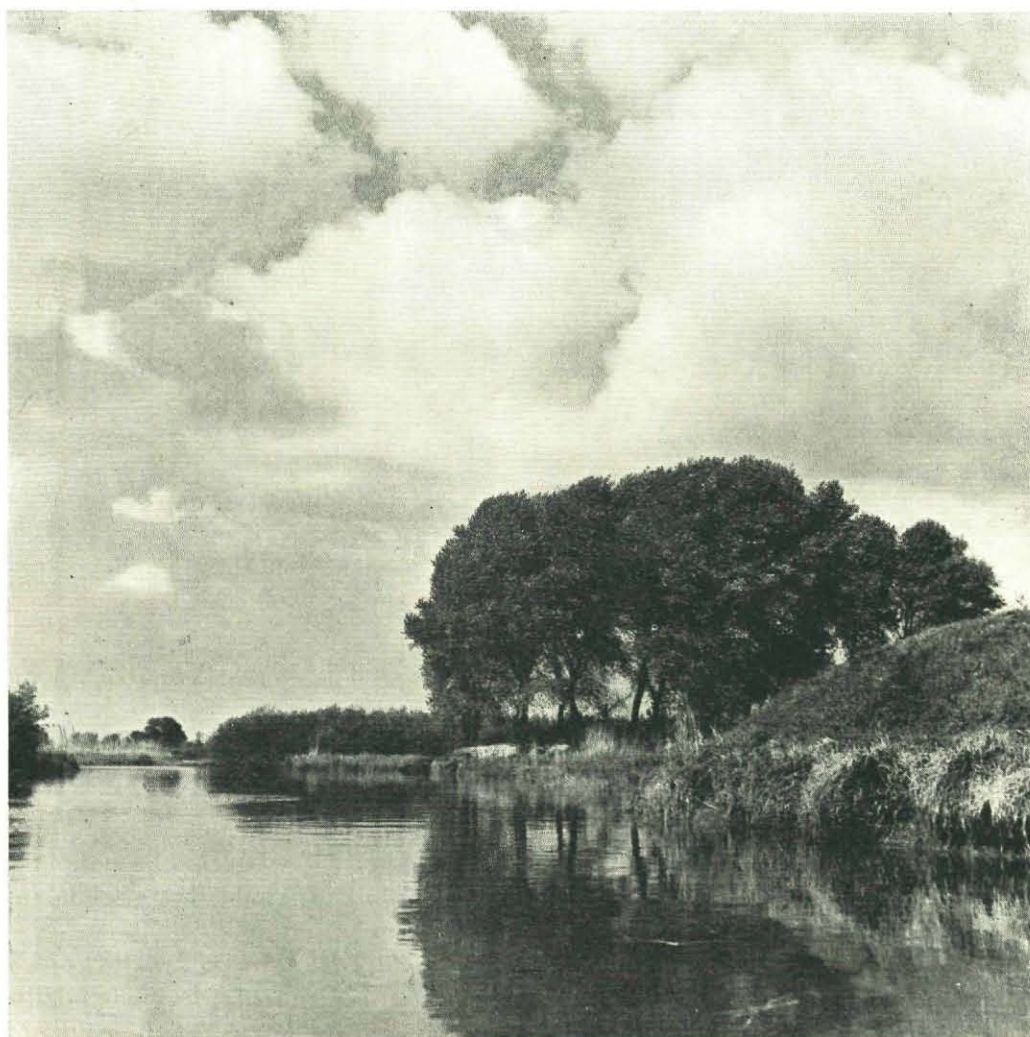

Fig. 1. *Nederlands zoetwatergetijdelta, hoelang nog?* Foto P. Hoebée

rode vlet van Jan Rolaf spoedig tegen. Voor de niet ingewijden dient gezegd, dat Jan Rolaf de postbode is in de Biesbosch die iedere dag met een vlet op de meest afgelegen plaatsen brieven en drukwerken moet bezorgen. Tot ons genoegen neemt Jan ons op sleeptouw en zo schieten we flink op. Steeds verder trekken we nu van de geciviliseerde wereld weg. Tenslotte gooien we weer los, de boot vaart nu een stille kreek in. Na veel geploeter, er staat bijna geen water, geraken we in de meest barre uithoek van dit prachtige gebied.

Eindelijk komen we aan bij een griend, die er nu niet direct uit ziet om er in te gaan wandelen. Metershoge wilgen, begroeid met slingerende lianen van het Bitterzoet, versperren ons al dadelijk de toegang. Glibberige, modderige en steile kanten doen ons klauteren en glijden, zodat we weldra met de beste polderjongen kunnen wed-

Fig. 2. *Als er springvloed is!* Foto P. Hoebée

ijveren. Tenslotte kan dan de opmars beginnen! Doch alweer makkelijker gezegd dan gedaan. Manshoog staan er de brandnetels, zwermen blinddazen en muskieten steken ons waar maar mogelijk. Langzaam voorwaarts gaat het, nu weer eens ons tussen het griendhout wringend, dan weer tot ver over de knieën door modderige griendgreppels wadend.

Hoe verder we komen, hoe moeilijker het wordt. Onderwijl speuren we ijverig naar sporen, ons doel is nl. om Kwakken te vinden! Dat het inderdaad steeds wilder wordt, bewijzen ons de sporen van Otters. Overal ziet men nu duidelijk hun prenten afgedrukt in de modder. Sommige afdrukken hebben echter met vloed onder water gestaan en zijn onduidelijker. Men kan echter goed zien dat deze dieren een zwemvlies tussen de tenen bezitten. Hier en daar hebben de dieren met hun staart over de grond gesleept; duidelijk zien we dan een sleepspoor.

Plotseling..... een luidkeels kwaak, kwaak. Behoedzaam gaat het nu verder, dan weer: kwaak! We moeten nu wel in de buurt van de Kwak zijn en inderdaad vinden we enkele ogenblikken later een aantal nesten die er als grote duivennesten uitzien. In sommige daarvan bevinden zich nog jonge vogels, die over de rand van de nestkom naar ons liggen te kijken. Andere nesten zijn reeds verlaten, te zien ook aan de lege eierdoppen op de grond. Op weer een andere plaats wordt de aanblik van mensen de Kwakken te machtig en klimt er een onverwijld het nest uit om hogerop in de bomen veiliger ogenblikken af te wachten.

Terwijl we zo staan te kijken komt eensklaps een van de oude vogels aanzwenken,

Fig. 3. *Een gebied van woeste eenzaamheid. Foto P. Hoebée*

strijkt neer bij het nest en blijft zo enige ogenblikken rustig zitten. Prachtig zijn deze oude vogels om te zien. Lichtgrijs met hun zwartgevederde kap en enige lange sierveren die achter in de hals liggen, wekken ze de herinnering op aan een Japanse tekening. En dan te bedenken dat deze vogel in vorige eeuwen volstrekt niet zeldzaam was! Fraai is even later ook het karmijnrode oog te zien. Uiteraard zijn de jongen minder mooi gekleurd, bruinachtig met grijze vlekken aan de uiteinden der veren. Nadat we de gehele kolonie hebben geteld, gaan we spoedig huiswaarts, de zeldzaamheid dezer vogels verbiedt nu eenmaal om ze uit hun gewone doen te houden. De lange terugreis naar Dordrecht vangt dan weer aan.

Uit voorgaande korte excursieverslagjes mag al dadelijk blijken, welk een eminent gebied de Biesbosch voor de fauna en flora in Nederland betekent. Het is een der oudste, ongerepte, meest woeste landschappen in ons land. Wie hier ronddwaalt kan zich niet alleen voorstellen hoe ons land er in vroeger eeuwen heeft uitgezien, hij kan er tevens zien hoe ons land is ontstaan en nog ontstaat! Het gehele proces van aanslibbing geschiedt hier nog dagelijks, de verschillende plantengezelschappen die hierbij optreden kan men er nog vinden. Daar dit natuurlijke aanslibbingsproces met het ontstaan der bouwvolders eindigt, is het in ons land bijna niet meer te vinden. Alleen hier in de Biesbosch gaat het nog dagelijks door.

De Biesbosch dankt zijn ontstaan aan de Sint Elisabethsvloed van 18 November 1421. Voor dien lag ten N.W. van de tegenwoordige Langstraat de Zuidhollandse

of Grote Waard, een gebied dat 42500 ha grond bevatte. Door deze grote overstrooming werden een aantal dorpen weggevaagd, waarvan men later nooit meer iets heeft teruggevonden. Een grote binnenzee ontstond er nu, waaraan o.a. Dordrecht in de N.W.-hoek en Geertruidenberg in de Z.O.-hoek waren gelegen. Pogingen om het land opnieuw te bedijken mislukten, ook al door de verdeeldheid gedurende de Hoekse en Kabeljauwse twisten.

In de N.O.-hoek van deze binnenzee is later het aanslibbingsproces het eerst begonnen. Dit is dus het oudste en hoogst gelegen deel van dit landschap. Het deel onmiddellijk tegen het Hollands Diep aan is het allerjongste gebied. Globaal vinden we dan ook, gaande van dit Z.W.-gedeelte naar Werkendam in het N.O., de volgende stadia van aanslibbing :

- 1) Open water, ondiepere delen met *Potamogeton*-begroeiing.
- 2) Slikplaat, met een begin van *Scirpus*-begroeiing.
- 3) Biezensgors ; hierin behalve *Scirpus* ook *Typha*, *Lythrum* en *Phalaris*.
- 4) Rietgors ; hierin overheerst *Phragmites*. In het voorjaar vindt men er *Caltha*, *Ranunculus Ficaria* L., op de hogere delen komen later *Salix*, *Sambucus* en *Viburnum*.
- 5) Griend ; is deze niet omgeven met een zomerkade dan is meestal geen ondergroei aanwezig, is er wel een kade dan is de ondergroei haast van een tropisch aandoende uitbundigheid : *Convolvulus*, *Solanum*, *Symphytum*, *Valeriana*, *Rubus*, *Urtica*, *Filipendula*, *Anthriscus*, *Impatiens* en *Scrophularia* om er maar enkele te noemen.
- 6) Graspolders, komen vaak bij springvloed nog onder, vormen een rijk domein voor plevieren, Grutto's, Tureluurs etc. 's Zomers vaak nesten van Kwartelkoningen.
- 7) Bouwpolders.

Ten behoeve van een goede afwatering en van de scheepvaart werd omstreeks 1850 de Nieuwe Merwede gegraven. Zij ontstond meer door het verbreden van een aantal killen. Hierdoor zijn ontstaan de Hollandse Biesbosch (grotendeels tussen '26—'30 ingepolderd) en de Brabantse Biesbosch.

In deze geweldige zoetwatergetijdelta, die men nergens in Europa aantreft (zelfs de Camargue in Zuid-Frankrijk is er niet mee te vergelijken omdat de Middellandse Zee niet zulk groot getij-verschil kent) treft men 's winters duizenden eenden, ganzen en zwanen aan. Dit aantal is zelfs nog toegenomen doordat het IJsselmeer door verzoeting vaak bij vorst dicht komt te liggen. Juist de Biesbosch vormt dan met zijn eb en vloed open water.

Zoals uit voorgaand al bleek is de Biesbosch een niet te onderschatten rijk gebied. Men vindt er typische rietvogels als Bruine kiekendief, Waterral, Blauwborstje, Snor. Doch daarnaast ook vogels die de grienden als broedbiotoop hebben uitverkooren. We noemen slechts Blauwe reigers, Aalscholvers, Bosuilen en Holenduiven.

Zoals de Lepelaar en de Purperreiger de parelen aan de kroon van het Naardermeer zijn, zo is de Kwak het specifieke dier voor de Biesbosch. Sinds 1876 is deze vogel als vaste broedvogel in Nederland verdwenen en het was dan ook steeds een open

vraag of de vogel nog in ons land broedde als er hoogst zelden eenesignaleerd werd. In 1945 werd door Mr T. Lebreton een kleine kwakkenkolonie in de Biesbosch ontdekt. Na deze vondst werd ieder jaar de kolonie gecontinueerd, zij het ook in wisselende bezetting. Wie deze dieren van nabij gadeslaat en beseft dat deze vogels in ons land nergens zijn te vinden dan alleen hier, die beseft tevens de dringende noodzaak om de inpolderingsplannen te beteugelen.

Met medewerking van de N.J.N. werden door Lebreton en schrijver dezes de laatste twintig jaar een 216-tal vogelsoorten in dit gebied broedend of op de trek gesignaleerd. Wel een bewijs dus ook van de rijke variatie van biotopen.

Ook op entomologisch gebied is hier veel te verwachten. Zo werd in 1945 *Araschnia levana* L. (het bekende „Landkaartje”) in Gorinchem gevonden. Aangezien deze vlinder van het zuiden en het oosten uit bezig is het areaal uit te breiden, is het van groot belang dat meer entomologen dit gebied eens onder de loupe nemen. Wellicht zal men hier een merkwaardig grensgebied aantreffen tussen insecten met een westelijk en met een zuidoostelijk verspreidingsgebied.

Tenslotte is er in de Biesbosch een tot dusverre niet beschreven vegetatie van het Wilgen-Populierenbloedbos. Onderzoekingen hierover zijn gelukkig gaande, wel kan reeds gezegd worden dat dit type in vroegere tijden een groot deel van West-Nederland moet hebben bedekt.

Wat zijn nu eigenlijk precies de plannen die Rijkswaterstaat met dit gebied heeft? Er zal een dijk van Werkendam langs de Nieuwe Merwede in de richting van het Hollands Diep worden gelegd. Deze dijk gaat dan via de noordoever van de Amer naar het „vaste” land van Brabant om daarna als oostelijke begrenzing weer op Werkendam te gaan. Het gevolg hiervan is dat het gehele gebied van woest natuurschoon verloren gaat. Verschillende plannen zijn gelukkig gemaakt om niet de gehele Biesbosch in te polderen maar om het dijktracé veel noordelijker dan de noord-oever der Amer te leggen. Hierdoor zou het mooiste deel tenminste gespaard blijven.

Onlangs nu is verschenen een „Memorandum betreffende de plannen tot inpoldering van de Brabantsche Biesbosch”. Dit memorandum is een uitgave van de Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming. Naast een warm pleidooi voor het instandhouden van althans een deel der Biesbosch en het aangeven van de plaats van zulk een levend natuurmonument, besluit de commissie met deze woorden: „de commissie moet opmerken dat naar haar mening de huidige plannen van de Rijkswaterstaat te eenzijdig zijn gebaseerd op de waterstaatkundige problemen en vooral niet voldoende besef tonen van de bijzonder grote waarde van het gebied in wetenschappelijk en recreatief opzicht”.

Het natuurmonument is nodig... „opdat niet tot schade der natie zonder dringende noodzaak, door verlies van de in deze nota geschetste waarde, onherstelbaar schade aan haar cultuur wordt toegebracht”.

Van harte wensen we de commissie met haar streven succes in de nabije toekomst. Om nog meer kracht bij te zetten zal het nodig zijn tot een snelle inventarisatie over te gaan. Wij wekken daarom allen op hieraan mede te werken. Waarnemingen en vermeldingen van vondsten met nauwkeurige plaats- en datum-aanduiding zijn welkom aan onderstaand adres. Het is goed om in het blad van Thijssse een lans voor

het behoud van natuurschoon te mogen breken. Opdat een deel der Biesbosch behouden moge blijven, ook voor hen die na ons komen!

Dordrecht, Juli '50.

Litteratuur:

- Eykman, C., De Avifauna van het Dordtsche eiland met naaste omgeving. Org. Club Nederl. Vogelk., 1932, IV, p. 97. 1 kaartje.
 Gastkemper, F. J., De Brabantse Biesbosch. (4 ill.), D. L. N., 1942, XLVII, p. 145, p. 165.
 Heide, G. D. van der, Land van Namenlozen (roman over het griendwerkersleven).
 Lebrecht, T., Een kleine broedkolonie van de Kwak, *Nycticorax nycticorax* (L.), in Nederland in 1946 en 1947. *Ardea*, XXXV, 1947, p. 258.
 Lebrecht, T. en C. J. Verhey., De Avifauna van de Biesbosch en het Eiland van Dordrecht. Nog te verschijnen in *Ardea*.
 Schönhage, H. A., De Brabantse Biesbosch en zijn bewoners. 1940, Diss., Morks en Geuze's boekhandel, Dordrecht.
 Schönhage, H. A. en C. J. Verhey, Tussen Merwede en Amer. Uitgave A.N.W.B., 1949, 80 p., 15 figs., 1 kaart.
 Steen, J. C. van der, Over onze grienden. D. L. N. 1934, XXXVIII, pp. 122—126, 1 fig.
 Verhey, C. J., Het voorkomen van de Steur (*Acipenser sturio* L.) in de Nieuwe Merwede tussen 1900 en 1931. D. L. N., 1949, LII, pp. 152—159, 2 fig.

LIDSTENG, HIPPURIS VULGARIS

V. DE VRIES.

Een gesprek met een goed plantenkenner, die er zijn verwondering over uitsprak dat Lidsteng (fig. 1) ook op de waddeneilanden zou voorkomen, bracht mij er toe iets te

Fig. 1. *Lidsteng*. (*Hippuris vulgaris*), omgeving Ochten (Gld.); tevens zichtbaar Pijptorkruid en Gele plomp.

Foto Betty Booy